Holokaust

Vujić, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:724176

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Tea Vujić

Holokaust

Završni rad

Mentorica: Doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Sažetak 2
2. Uvod 3
3. Dolazak Adolfa Hitlera na vlast 4
4. Početak nacističkog režima – Hitlerovi govori i shvaćanje politike 7
5. Holokaust – značenje i početak 10
6. Kristalna noć 14
7. Vrhunac holokausta 16
8. Koncentracijski logori i logori smrti 18
9. Auschwitz-Birkenauu 19
10. Odnos crkve prema holokaustu 23
11. Žrtve i posljedice holokausta 24
12. Zaključak 26
13. Popis literature i izvora 27

1. Sažetak

Zanimanje Adolfa Hitlera za politiku i pangermanizam započelo je još dok je pohađao srednju školu. Nedugo poslije srednje škole, Hitler seli u Beč i ondje njegovo zanimanje dostiže vrhunac. Smatra se da je Beč, u to vrijeme izrazito antisemitski nastrojena sredina, imao veliki utjecaj na oblikovanje razmišljanja ovoga mladoga studenta. Nakon dolaska u Njemačku započinje Hitlerovo uspinjanje u sam vrh njemačke politike. Od običnog vojnika tijekom Prvog svjetskog rata stiže do titule Führera, koja ga je pratila do smrti. Može se reći da prava politička karijera Adolfa Hitlera započinje početkom tridesetih godina 20. stoljeća. Nacistička stranka, čiji je predsjednik, postiže zapanjujući rezultat na tada održanim izborima. Nakon nekog vremena i smrti tadašnjeg predsjednika, Hitler si dodjeljuje titulu diktatora i predsjednika. Sva je vlast otada u njegovim rukama. Njegova vladavina tijekom Drugog svjetskog rata imala je i blistavih, ali i ne tako sjajnih trenutaka za Nijemce i Njemačku. Nijemci su cijenili Hitlerov pokušaj spašavanja Njemačke od Velike depresije, ali i od posljedica Versajskog sporazuma. Jedna od Hitlerovih najstrašnijih odluka, danas osuđivana u svakom pogledu, bila je izvršenje genocida, ponajprije nad Židovima, zatim i nad Romima, homoseksualcima, invalidima, itd. Hitlerova ideja, koja ga je vodila kroz cijelu njegovu vladavinu, bila je očuvanje rase te je smatrao da povijest napreduje rasnom, a ne klasnom borbom. Kako bi tu svoju ideju realizirao, već je 1933. godine izgradio prvi koncentracijski logor. Kroz desetak godina izgrađen je velik broj logora koji su služili kao mjesto u kojem bi Židovi, Romi, homoseksualci i ostali „manje vrijedni“ bili izrabljivani, mučeni, a na kraju i ubijeni. Tijekom desetak godina broj žrtava nastradalih pod palicom Adolfa Hitlera popeo se na desetak milijuna, s tim da neki povjesničari govore i o brojci od 26 milijuna. Adolf Hitler svoj je život okončao 30. travnja 1945. godine, ali njegovi su postupci, kao i žrtve, ostali zapamćeni za čitav život.

Ključne riječi: Holokaust, Adolf Hitler, koncentracijski logori, Auschwitz, „konačno rješenje“

2. Uvod

U ovome završnome radu obradit će se tema holokausta. Holokaust je događaj koji je obilježio nacističku politiku, kao i njenog vođu Adolfa Hitlera. Rad je podijeljen na poglavlja. Na početku se opisuje dolazak A. Hitlera na vlast, te njegovo uspinjanje po njemačkome političkome vrhu. Zatim se opisuje početak nacističkog progona te Hitlerovi govori. Njegovi govori, već kao predsjednika Nacističke stranke, iznimno su bitni, budući da već u njima nailazimo na antisemitizam i govore mržnje. Slijedi obrazloženje same riječi *holokaust* te počeci holokausta. Kao ključan događaj opisana je Kristalna noć. Potom se opisuje vrhunac holokausta, a zatim i koncentracijski logori i logori smrti. Kao primjer logora opisan je logor Auschwitz. Potom slijedi poglavlje koje govori o papi Piju XII. i njegovu odnosu prema holokaustu. Zatim slijedi poglavlje o broju žrtava holokausta i posljedicama koje je on imao. Na kraju je naveden zaključak te popis literature i priloga.

3. Dolazak Adolfa Hitlera na vlast

Ključni trenutak Adolfa Hitlera i njegove političke karijere zbio se početkom 30.–ih godina 20. stoljeća. U svijetu je vladala velika gospodarska kriza koja je zahvatila sve važnije gospodarske zemlje, a tako i Njemačku. Zbog gospodarske krize vlada Weimarske Republike (naziv njemačke države nastale poslije Prvog svjetskog rata) gubi popularnost – osim glasača, ni ostale njemačke stranke je ne prihvaćaju. Njemačke političke stranke nemaju nikakav odgovor na Veliku gospodarsku krizu. Jedina stranka za koju se čini da ima nekakav odgovor jesu nacisti. Tako su na izborima 1930. godine osvojili 107 mjesta u *Reichstagu* (njemačkom parlamentu). Po broju osvojenih mjesta postaju druga najveća stranka. Nacisti su najveći broj glasova dobili od najviše pogođenog sloja gospodarskom krizom – seljaka i srednjeg sloja. Kancelar Weimarske Republike Heinrich Brüning shvaća da se nešto ozbiljno događa i odlučuje provesti mjere stabilizacije koje, kasnije će se pokazati, nisu urodile plodom. Sve te mjere bile su pokušaj izbjegavanja predsjedničkih izbora 1931. godine. Weimarska vlada pokušavala je sklopiti dogovor kako bi se produžio mandat tadašnjeg predsjednika Paula von Hindenburga. Adolf Hitler odbija sve dogovore i nastupa sam kao predsjednički kandidat te biva drugi, iza Paula von Hindenburga. Paul von Hindenburg napokon shvaća kakvu moć posjeduje Adolf Hitler te odlučuje, nakon pobjede na predsjedničkim izborima, raspustiti staru i imenovati novu vladu na čijem će čelu biti Franz von Papen. Na izborima koji su se održali u srpnju 1932. godine Nacisti postaju najjača stranka njemačkog parlamenta, *Reichstaga* gdje osvajaju 230 mjesta. Budući da je von Papenova izgubila povjerenje većine zastupnika *Reichstaga*, najavljeni su novi izbori. Franz von Papen shvaća da ne može sam nastupiti na predstojećim izborima i započinje pregovore s Hitlerom za formiranje koalicijske vlade. Ti pregovori propadaju, a Franz von Papen prisiljen je podnijeti ostavku jer nije uspio formirati novu vladu. Paul von Hindenburg imenuje Karla von Schleichera za novog kancelara. No, ni on ne uspijeva sastaviti vladu pa tako i njega Hindenburg otpušta, imenuje Adolfa Hitlera novim kancelarom, Franza von Papena dokancelarom, a Alfreda Hugenburga (predsjednika Njemačke nacionalne narodne stranke) ministrom ekonomije.[1]

Na izborima u ožujku 1933. godine Nacistička stranka u koaliciji s Njemačkom nacionalističkom narodnom strankom osvaja većinu zastupničkih mjesta u *Reichstagu.* Osvajanjem većine zastupničkih mjesta koalicija je isključila komuniste iz *Reichstaga* te se na

[1] Skupina autora, Povijest Njemačke, Barbat, Zagreb, 1999., str. 219

taj način riješila oporbe.[2] Nakon silnih pregovora, razgovora i nepopustljivosti nacista, Adolf Hitler je 30. siječnja 1933. položio prisegu kao njemački kancelar. Ništa mu više nije stajalo na putu provođenja šovinističkih i rasističkih ideja, te pretvaranja u stvarnost vlastitog sna o novoj, velikoj državi s njim na čelu. U malo manje od 2 mjeseca ljudi su shvatili kakav je Hitler zapravo bio. U samo nekoliko narednih mjeseci izvan zakonske snage stavljene su građanske slobode, ukinuti su sindikati i oporbene stranke, a sve ostale institucije morale su se prilagoditi novom režimu. Svi potencijalni i latentni neprijatelji nacizma su zatvarani, ubijani ili su bježali iz zemlje. Represija i brutalnost prema malobrojnima koji se s takvom politikom nisu slagali bližila se vrhuncu, a Njemačku su u ožujku 1933. čekali novi izbori. Međutim, jedan nepromišljen, individualan čin nizozemskog studenta bit će uvod u strahovitu diktaturu. Berlin je te večeri, 27. veljače 1933. bio osvijetljen plamenom koji se dizao iz zgrade *Reichstaga*. Buntovnički raspoložen nizozemski student podmetnuo je požar, prosvjedujući tako protiv nove vlade i sve težih uvjeta života. Simbol njemačke demokracije pretvarao se u prah i pepeo, a nacisti su uvjerili svog vođu kako su palež izazvali komunisti i kako je to početak njihove revolucije. Odmah je uvedeno izvanredno stanje, provođene su racije i brutalna uhićenja.[3] Također, postoji i druga strana priče u vezi ovog događaja, a to je da su sami nacisti podmetnuli požar, i to kako bi napokon imali izliku napasti njihove neistomišljenike. U akciji nisu stradali samo komunisti, već je ovaj slučaj iskorišten za obračun sa svim lijevo orijentiranim njemačkim građanima i strankama. Izbori u ožujku, nakon takve represije samo su učvrstili Hitlerovu vlast, a Nacionalsocijalistička njemačka radnička stranka sada je imala gotovo natpolovičnu parlamentarnu većinu. Palež Reichstaga još je više ojačao naciste i tada u potpunosti ukinuo sva ljudska prava, uveo diktaturu i neviđene progone neistomišljenika. 24. ožujka 1933. godine na snagu stupa Zakon o punomoći (eng. Enabling Act). Ovim zakonom Hitler je postao diktatorom, a njegova vlada mogla je stvarati i donositi nove zakone bez uplitanja *Reichstaga*. Čim je ovaj zakon bio donesen, Hitlerova je vlada donijela cijeli niz odredbi kojima je i pravno zabranjen rad oporbenih stranaka, kao i kritiziranje nove vlasti. Dana 14. srpnja 1934. izglasan je zakon kojim Nacionalsocijalistička partija postaje jedina legalna partija u zemlji.[4] Nakon što je stekao naklonost armijskog vrha, eliminacijom svog bliskog suradnika Rohma i njegovih SA odreda u *Noći dugih noževa*, odlučio je u svojoj osobi ujediniti funkcije kancelara i predsjednika države. U vrlo kratko vrijeme Hitler je zadobio potpunu vlast nad državom. To

[2] Isto, str. 221
[3] Hrvatski povijesni portal, Skanderlić, Sanja, *Adolf Hitler*, 19. travnja 2009. (http://povijest.net/adolf-hitler/) (2. rujna 2015.)
[4] Skupina autora, *Povijest Njemačke,* Barbat, Zagreb, 1999., str. 224

je vidljivo i iz činjenice da je nakon smrti Paula von Hindenburga postao i predsjednik države. Umjesto da budu raspisani novi izbori nakon smrti dotadašnjeg predsjednika, Hitlerov kabinet donio je odluku o spajanju funkcija kancelara i predsjednika države. Naposljetku, Adolf Hitler mogao se podičiti da je u roku od skoro dvije godine od predsjednika nacističke stranke došao do titule kancelara i predsjednika Trećeg Reicha (naziv za Njemačku od 1933. do Hitlerove smrti).[5]

[5] Isto, str. 225

4. Početak nacističkog režima – Hitlerovi govori i shvaćanje politike

Nakon što si je omogućio ulogu apsolutnog vođe Trećeg Reicha, Hitler je odlučio pridobiti povjerenje njemačkog naroda kroz svoje govore, ali i kroz propagandu koju je širio ministar narodnog prosvjećenja i propagande dr. Joseph Goebbels. Koliko je ta propaganda bila uspješna govori i činjenica da je većina njemačkog naroda vjerovala da je kako je Adolf Hitler spasitelj Njemačke od ekonomske krize, komunista, a posebice židovskog naroda. To i nije za čuđenje jer su Nijemci, nakon duboke krize koja je potresla njihovu zemlju, a koja je započela poslije Prvog svjetskog rata i Versajskog sporazuma, tražili nekog karizmatičnog vođu dosljednog u svojim odlukama. Nijemci su vrlo teško podnijeli odluku donesenu u Versaillesu, a koja je glasila da su oni jedini krivci za Prvi svjetski rat. Hitler je znao da je Nijemcima takva odluka teško pala i odlučio je to iskoristiti kako bi pridobio ljude na svoju stranu.[6]

I prije nego je postao kancelarom Hitler je držao govore kao predsjednik Nacističke stranke. Još dvadesetih godina 20. stoljeća Hitleru je uspjelo pretvoriti neprivlačne monologe u trijumfalno javno govorništvo koje je postalo glavni atribut budućeg diktatora.[7] Ulični govori u kojima je napadao socijaliste, liberale, komuniste, a ponajviše Židove kod Nijemaca su nailazili na odobravanje i sve veći broj sljedbenika, od kojih su najpoznatiji Rudolf Höß, Hermann Göring i Ernst Röhm. Kasnije je Höß postao Hitlerov osobni tajnik, Göring je bio na čelu *Gestapa*, a Röhm je najzaslužniji za osnutak Sturmabteilung (SA) odreda. Već u govorima koje je držao kao predsjednik Nacističke stranke da se naslutiti mržnja koju je gajio prema Židovima i koja je kasnije prerasla u jedan od najvećih zločina u povijesti čovječanstva – holokaust. Sam Hitler bio je svjestan dojma koji je ostavljao svojim govorima i ni najmanje nije dopuštao kritiku ili smijeh. Ispočetka je Hitler svoje govore pisao sam, poput Staljina, a kasnije ih je diktirao svojoj osobnoj tajnici. Interpretirao je govor onako kako je htio da ga slušatelji čuju, i zahtijevao je od tajnica da ga reproduciraju dok je govorio, bez bilješki. Na taj je način napisan govor za desetu obljetnicu Hitlerove diktature. Njegova ga je tajnica prvih nekoliko minuta jedva čula dok je u početku govorio polagano i tiho, koračajući gore–dolje po

[6] Overy, Richard, Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 13
[7] Isto, str. 15

sobi. Završio je vičući u zid, okrenutih leđa, ali posve razgovijetno.[8] U svome govoru iz 1933. godine Hitler se obraća njemačkome narodu i govori im kako im ne želi davati lažna obećanja, da oni to ne zaslužuju, te kako u samim Nijemcima leži budućnost njemačkog naroda. Narod mu na te riječi oduševljeno kliče. Hitler smatra da oni sami moraju voditi ovaj narod k radu, znoju, odlučnosti, požrtvovnosti i tek tada će se izdići kao nekad njemački očevi, koju su Njemačku sami stvorili. Hitler je vrlo brzo spoznao moć koju je imao njegov hrapavi glas koji je krasio jak austrijski naglasak. Njegov glas zasigurno je doprinio Hitlerovom stavu kako se u politici uvijek postiže više govorom, a ne pisanjem: *Moć koja je uvijek pokretala najveće vjerske i političke lavine u povijesti bila je od pamtivijeka moć izgovorene riječi*.[9]

Najpoznatije djelo Adolfa Hitlera i djelo koje je objedinilo njegova stajališta i razmišljanja o politici, a posebice o Židovima i židovstvu zove se *Mein Kampf*. Ovo djelo kombinacija je Hitlerovih autobiografskih elemenata i samih autorovih ideoloških stavova. Iz knjige se doznaje da je Hitler vrlo rano došao u dodir s antisemitizmom. S osamnaest godina Hitler odlučuje upisati Akademiju likovnih umjetnosti u Beču kako bi postao arhitekt, no ne uspijeva. Sljedeće godine pokušava isto, no opet mu se želja nije ostvarila. Tada se odlučio preseliti u Beč, koji je već tada bio antisemitski nastrojen. Utjecajni Bečani izlagali su svoje ekstremne rasističke ideje narodu, a tim idejama dodatno je pogodovao i bečki gradonačelnik. Hitler je, živeći u židovskoj četvrti u Beču, dolazio u dodir sa Židovima pa se i tu javlja mržnja u ovom okorjelom nacionalistu. Također, Hitler je tratio vrijeme čitajući antisemitske pisce i njihove ideje koje su pozivale na uništenje Židova. Neki od najpoznatijih ideologa toga su doba skladatelj Richard Wagner i vjerojatno najpoznatiji rasni teoretičar s kraja 19. stoljeća Houston Stewart Chamberlain.[10] U svojoj knjizi Hitler se najviše posvetio *Židovskoj zavjeri* – teoriji koja kaže da Židovi planiraju zauzeti svjetsko prijestolje i voditi svjetsko gospodarstvo. Smatrao je da Židove treba istrijebiti. Kasnije, kada je postao političar, zauzimao je stav da je središnji zadatak politike očuvanje rase te kulturnih i društvenih institucija koje rasna zajednica stvara. Smatrao je da je ključ opstanka bilo priznavanje činjenice da povijest napreduje rasnom a ne klasnom borbom, te da je ispravno shvaćanje važnosti rase (ili nacije) ključ za prevladavanje klasne revolucije i uvođenje nacionalne revolucije.[11] Hitler je htio da nacija predstavlja posebnu vrstu zajednice s „rasnim drugovima“ umjesto klasa,

[8] Isto, str. 15
[9] Isto, str. 17
[10] Isto, str. 18
[11] Aly, Götz, *Hitlerova socijalna država: pljačka, rasni rat i nacionalni socijalizam*, Fraktura, Zagreb, 2005., str. 134

gospodarstvom kojim se upravlja u ime naroda i zajedničkom krvlju kao odrednicom privrženosti, kombinacijom koja je namjerno određena izrazom „nacionalsocijalistički“.[12] Neprijatelji tih ambicija bili su uglavnom Židovi. Potkraj Prvog svjetskog rata Hitler je usvojio argument kako su Židovi krivi za njemački poraz. Tako su Židovi i židovstvo za Hitlera postali povijesna metafora koja objašnjava njemačku krizu. Budući da je Hitler sebe smatrao *odgovornim za sudbinu njemačkog naroda*, ne treba se čuditi njegovoj mržnji prema Židovima – ljudima za koje se smatralo da se žele domoći svjetskog prijestolja i žele biti vođama svjetskog gospodarstva. Hitler je odlučio ukloniti sve one ljude za koje je smatrao da mogu naštetiti Nijemcima. Počeo je od židovskog naroda.[13]

[12] Overy, Richard, *Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 19
[13] Isto, str. 21

5. Holokaust – značenje i početak

Riječ *holokaust* ima dva značenja i oba su povijesna. Prvo i izvorno značenje te riječi je žrtva paljenica bogovima ili dušama pokojnika (kod Grka i Rimljana).[14] Drugo značenje riječi *holokaust* u užem smislu označava genocid nad Židovima u nacističkoj Njemačkoj i u zemljama pod njezinom okupacijom i utjecajem za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je ubijeno gotovo 6.000.000 ljudi, pretežno u koncentracijskim logorima.[15] U širem je smislu to riječ koja označava sustavno istrebljivanje drugih grupa u nacističkoj Njemačkoj za vrijeme Drugog svjetskog rata (ponajprije Romi), a danas se riječ koristi i za masovno istrebljenje ljudi (npr. genocid u Ruandi). Danas je prvotno značenje ove riječi malo kome poznato.

Iako je Hitler svoju netrepeljivost prema Židovima pokazivao još dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, njegova mržnja dolazi do izražaja kada Hitler preuzima ulogu njemačkog kancelara. Država je, po Hitlerovom mišljenju, trebala biti unutar istih granica kao nacija ili rasa. Jedina svrha države jest da štiti biološku čistoću svojega stanovništva, diže razinu rasne svijesti i organizira se za obranu od drugih nacija koje ugrožavaju njezine vitalne interese. Nenijemci po definiciji ne mogu postati punopravni članovi Hitlerove „germanske države njemačke nacije“.[16] Hitler je odbacivao svaku pomisao na internacionalizam smatrajući ga smrtnim neprijateljem prave rasne države i židovskom idejom. On je, naprotiv, očekivao da čitav život i težnja jednog naroda budu posvećeni potvrđivanju vlastitih nacionalnih vrijednosti na račun drugih, stranih kultura. Glavni neprijatelj njegove težnje bili su Židovi, jer su upravo oni, kao „izrazita suprotnost“ rasnoj državi, bili tijekom povijesti sredstvo onoga što Hitler naziva „denacionalizacijom“. Hitlerov nacionalizam bio je isključiv i defenzivan, izraz kulturne superiornosti i rasne sklonosti.[17] Odnos njemačkog nacionalizma i židovskog identiteta najvažniji je za razumijevanje kasnijih odluka koje su dovele do genocida. Neki antisemitski osjećaji u Njemačkoj prepoznaju se kao uobičajena predrasuda – kršćanska osuda Kristovih ubojica, zavist zbog profesionalnog uspjeha židovskih intelektualaca i kulturnih djelatnika te rasprostranjena kivnost zbog židovskih malih poduzeća. No za Hitlera i tisuće njemačkih antisemita u stranci i izvan nje, sukob između Nijemaca i Židova bila je transcedentna i neizbježna borba za nadmoć između elementarnih sila svjetla i tame. Židov je za Hitlera bio „antičovjek“, „stvorenje izvan prirode“.

[14] Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, 1991., str. 194
[15] Isto, str. 194
[16] Overy, Richard, *Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 553
[17] Isto, str. 554

Nacionalnu zajednicu u prvim godinama režima definiralo je specifično zakonodavstvo koje je propisivalo tko jest a tko nije rasni Nijemac. Prvi zakon, objavljen 14. srpnja 1933., bio je zakon „o poništenju naturalizacije i oduzimanju njemačkog državljanstva“. Meta su uglavnom bili Židovi.[18]

Ubrzo nakon što su preuzeli vlast u Njemačkoj 1933. godine, nacisti počinju ostvarivati jednu od glavnih zadaća koju su si zadali, a to je iskorjenjivanje Židova iz svakog političkog, kulturnog i ekonomskog dijela države. Primarni cilj nacista bio je isključiti Židove iz nacionalnog tijela, najprije njihovim smještanjem u karantenu unutar Njemačke, a zatim protjerivanjem u inozemstvo.[19] Paradoksalno je to što je židovski identitet ojačao tridesetih godina 20. stoljeća. Sva silna protjerivanja i antižidovska propaganda koja je bila vođena utjecala je na to da se židovska kultura sve više razvijala, kao i obrazovanje i gospodarstvo. Odgovornost za određivanje i čuvanje njemačke krvi prešla je u početku diktature na Himmlerov SS. Prvobitni SS-ov Rasni ured, osnovan 1932., bavio se prvenstveno biološkim stanjem svojih novaka. U studenom 1933. ured se preselio iz Münchena u Berlin gdje je prekršten u Glavni ured za rasu i naseljavanje na čelu s Waltherom Darréom. Darréov nasljednik, Günther Pancke, SS-ov rasni stručnjak, nadzirao je pretvaranje tog ureda u središnje sredstvo rasnog planiranja. Drugi svjetski rat pružio je SS-u izvanredne i neočekivane prilike da ostvari pojam „nacije“ kao „rase“. Hitler je Himmlera na njegov rođendan, 7. studenog 1939., imenovao komesarom *Reicha* za zaštitu njemačke rase, a godinu dana poslije Himmler je ustanovio Njemački rasni registar kao prvi korak u identifikaciji svakoga tko je imao uvjete za pravog Nijemca po krvi, a ne kulturom ili jezikom.[20]

Antižidovska propaganda vođena je preko radija i novina, a provodila se čak i na fakultetima, gdje su postojali posebni predmeti gdje se učilo o rasama. Već 1933. godine počeli su progoni Židova, koji su sistematski protjerivani iz svih sfera javnog života. Mnogi poznati židovski znanstvenici prisiljavani su na egzil pa je tako među nekoliko protjeranih nobelovaca bio i Albert Einstein. Mnoga sela u Njemačkoj sustavno su proganjala židovske stanovnike, s tendencijom stvaranja sela “slobodnih od Židova”. Posebnim zakonima smanjivan je broj studenata “stranaca”, koji su uključivali i domaće židovske studente. Nacistički je cilj bio da se Židovi u potpunosti izbace iz svih sfera javnog i privatnog života.[21]

[18] Isto, str. 579
[19] Isto, str. 583
[20] Isto, str. 576
[21] Isto, str. 575

Tijekom 1934. godine kampanja je nastavljana, s pojedinačnim izljevima fizičkog nasilja. Ekonomske mjere uperene protiv Židova, kao i akti nasilja prisiljavali su mnoge Židove na emigraciju, na što su vlasti gledale s odobravanjem. Tako je do kraja 1934. godine više od 50.000 njemačkih Židova napustilo Njemačku (od početnih 566 000). Donesen je i velik broj antižidovskih zakona, a vrhunac svega bilo je proglašenje Nürnberških zakona. Prvo sveobuhvatno zakonodavstvo o državljanstvu najavio je Hitler 1935. na stranačkom mitingu u Nürnbergu. *Reichstag* se 15. rujna 1935. sastao na posebnoj sjednici u Nürnbergu, na kojoj je odobrio dva zasebna zakona: prvi *Zakon o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti*, a drugi, novi *Zakon o državljanstvu Reicha*. Ti zakoni bili su usmjereni uglavnom protiv njemačkih Židova čiji je status „Nijemaca" još bio formalno nedirnut. Bilo je zabranjeno sklapati brakove između Nijemaca i Židova; zabrana se odnosila i na izvanbračne seksualne veze kako bi se sačuvala „čistoća njemačke krvi". Drugi je zakon odobravao državljanstvo samo onima koji su „njemačke ili srodne krvi" sve dotle dok su oni „spremni i pogodni za služenje njemačkom *Reichu*". Drugi zakon nije specificirao Židove kao takve, i prema njegovim odredbama ni drugi nenijemci više nisu imali pravo na državljanstvo. Hitler je definicije u Zakonu o njemačkoj krvi ostavio otvorenima precrtavši posljednju rečenicu u nacrtu zakona pripremljenom u Nürnbergu: *Ovaj se zakon odnosi samo na čiste, prave Židove*. U sljedećim mjesecima vodile su se opširne rasprave o tome hoće li se jedan ili drugi zakon primjenjivati na pedesetpostototne ili dvadesetpetpostotne Židove. Dana 14. studenog 1935., izdan je dodatni dekret na taj zakon kojim je Židovima (ali i Romima) striktno određeno da ne mogu biti državljani *Reicha*, te da ne mogu prakticirati politička prava ili biti zaposleni u javnim službama. U drugom dijelu tog dekreta zakonski je bio određen pripadnik židovske "rase". Tako je zakon propisivao da je "Židov ona osoba kojoj su najmanje troje djedova ili baka rasno bili potpuni Židovi". Zakon je dalje navodio slučajeve, kada je bio dovoljan i manji broj židovskih predaka da bi rasno bili određeni kao Židov.[22] "Zakon o zaštiti njemačke krvi i časti" regulirao je odnose između Židova i Arijevaca. Tim je zakonom zabranjen brak između Židova i Nijemaca te građana "srodne" krvi. Istim su zakonom zabranjene i njihove izvanbračne veze te spolni odnosi. Zakon je dalje proglasio nevažećim sve, prethodno sklopljene, brakove Židova i Arijevaca. Tim je zakonom također zabranjeno Židovima upošljavanje mladih Njemica u židovskim kućanstvima, kao i isticanje njemačke zastave i sličnih simbola. Za prekršitelje nekog od članaka zakona, propisivane su kazne zatvora,

[22] Isto, str. 575

prisilnog rada i novčanih kazni.[23] Nürnberški su zakoni zapravo od Židova učinili subjekte te legalizirali buduće mjere protiv njih. U sljedećih je nekoliko godina dodatnih 13 dekreta u potpunosti stavilo Židove van zakona. Kao posljedica, Židovima je onemogućena nabavka osnovnih živežnih namirnica. U mnogim gradovima bilo im je teško, ako ne i nemoguće nabaviti hranu i lijekove. Zabranjen im je bio ulaz u hotele i dućane, kao i mnoge gradove, pa čak i parkove i šume. Ovi doneseni rasni zakoni kao posljedicu imali su velik broj progona Židova, uvedene strožije ekonomske mjere protiv onih koji su ostali u Njemačkoj, kao i sustavno psihičko i fizičko maltretiranje. No, sve to bilo je „blago“ naspram onoga što se tek trebalo dogoditi.[24]

[23] Isto, str. 576
[24] Isto, str. 576

6. Kristalna noć

Kristalna noć naziv je za događaj koji se zbio u noći s 9. na 10. studenoga 1938. godine. Svemu tome prethodio je događaj koji se zbio 2 dana ranije. U listopadu 1938. godine 15 000 Židova poljskog podrijetla deportirano je iz Njemačke u stočnim vagonima i iskrcano je na poljskoj granici. Poljska vlada, koja je također provodila antisemitske zakone i govorila o svome „židovskom pitanju", odbila je primiti sve Židove te ih je tako oko 5 000 ostalo na ničijoj zemlji.[25] Među tim deportiranim Židovima bili su i roditelji sedamnaestogodišnjeg dečka čiji je čin zaslužan za samu Kristalnu noć. Naime, sedamnaestogodišnji Židov, izbjeglica iz Njemačke Herschel Grynszpan htio je pokazati svijetu što se događa sa Židovima u Njemačkoj te je odlučio ubiti ambasadora njemačkog veleposlanstva u Parizu. Umjesto njega nastradao je treći sekretar njemačkog veleposlanstva, Ernst vom Rath, koji je dva dana kasnije podlegao ozljedama, unatoč tome što mu je Hitler poslao svoja dva najbolja doktora. Čin Herschela Grynszpana pokrenuo je, dotad nezapamćen, val nasilja. Nacistička stranka taj događaj proglasila je dijelom svjetske židovske urote. Dana 9. studenog, nakon što je von Rath preminuo, Goebbels je izdao naređenje da moraju biti „organizirane i provedene spontane demonstracije i da policija ni u kojem slučaju ne smije ometati provođenje tih demonstracija".[26] U noći s 9. na 10. studenoga organizirani su „spontani" protužidovski izgredi koji su kasnije nazvani Kristalna noć, zbog golemih količina razbijenog stakla, poteklog iz uništenih sinagoga i trgovina. Posljedice toga događaja bile su katastrofalne. Najmanje 7 500 židovskih trgovina uništeno je i opljačkano, uništeno je i spaljeno 177 židovskih sinagoga, oskvrnjena su židovska groblja, spaljena je 171 obiteljska kuća, neki Židovi pretučeni su do smrti, dok su ostali bili prisiljeni sve to gledati. Konačan broj umrlih popeo se na 91. Oko 30 000 Židova uhićeno je i odvedeno u koncentracijske logore, prvenstveno u Dachau, Buchenwald i Sachsenhausen. Tretmani koje su zatvorenici doživljavali u koncentracijskim logorima bili su brutalni. Nakon 2-3 mjeseca većina Židova puštena je kući, ali je u međuvremenu živote izgubilo još najmanje 1 000 ljudi, čime se broj umrlih penje na puno više od onih 91. No, umorstva, uništavanje i paleži nisu bile jedine posljedice Kristalne noći. Još jedna od posljedica bila je ta da su Židovi morali platiti milijardu njemačkih maraka kao kaznu za atentat i kriminalne radnje. Također, bili su

[25] Hrvatski povijesni portal, Goldberger, Vanja, *Rasni zakoni u Trećem Reichu*, 28. listopada 2011. (http://povijest.net/rasni-zakoni-u-trecem-reichu/) (2. rujna 2015)
[26] Isto (http://povijest.net/rasni-zakoni-u-trecem-reichu/) (2. rujna 2015)

prisiljeni podmiriti štetu načinjenu na njihovom vlasništvu. Nedugo zatim, židovska imovina, koja je još postojala, zaplijenjena je te predana u ruke arijevaca.[27]

[27] Isto (http://povijest.net/rasni-zakoni-u-trecem-reichu/) (2. rujna 2015)

7. Vrhunac holokausta

Početkom 1939. godine Hitlerova je vlada čvrsto odlučila kako problem Židova treba biti riješen. Njemačku je valjalo ,,očistiti od Židova". Povjesničari smatraju da vjerojatno na početku rješenje židovskog pitanja nije automatski značilo i uništenje židovske rase. Njemački planovi u počecima su uključivali evakuaciju Židova s područja *Reicha*. No pritom je uvijek bilo naglašavano kako se Nijemci neće libiti primijeniti „sve metode" koje će Njemačku ,,očistiti" od Židova. Nijemci neko vrijeme nisu uspijevali naći odgovor na pitanje što učiniti sa židovskim stanovništvom. Sabiti ih sve na jedno područje – što dalje na istok, to bolje – kao rješenje nije bilo praktično, a nemogućim i neizvedivim pokazao se i plan da ih se progna na Madagaskar, otok uz istočnu obalu Afrike nad kojim su se Nijemci, nakon što poraze Englesku, nadali uspostaviti nadzor.[28] Dana 1. rujna 1939., otpočeo je Drugi svjetski rat napadom na Poljsku, zemlju s najvećim brojem Židova u Europi. Drugim svjetskim ratom otpočela je i nova faza rješavanja ,,židovskog pitanja". Svi su se dotadašnji planovi „bavili" Židovima s područja *Reicha*, kao i češkim i austrijskim Židovima, no osvajanjem Poljske novi su se milijuni Židova našli u raljama nacizma. Ubrzo nakon okupacije, dijelovi Poljske direktno su anektirani *Reichu*, dok je od većeg dijela stvoreno područje pod imenom Generalni Guvernat, koji je također bio pod njemačkom upravom. U skladu s politikom preseljavanja i evakuacije, odlučeno je da se počne s deportacijama njemačkih Židova na područje Generalnog Guvernata i koncentracijom tamošnjeg židovskog stanovništva u geta.[29] U to doba, paralelno s getoizacijom, počela su i prva masovna ubojstva Židova koja su provodili pripadnici tzv. *Einsatzgruppen*, no još uvijek ne kao dio sustavne politike, već više kao rezultat natjecanja i inicijative pojedinih nacističkih glavešina. *Einsatzgruppen* bile su organizirane u sastavu svake pojedinačne njemačke vojske, a djelovale su u pozadini. U njima je čak bilo i policajaca iz Bjelorusije, Ukrajine, Litve i Latvije. Oni su bili zaduženi za vođenje zarobljenika do koncentracijskog logora, ali i za strijeljanja na raznim mjestima.[30] Do kraja 1941., zahvaljujući osvajanjima, Njemačka je zavladala gotovo cijelom Europom pa su se unutar njenog dohvata našli gotovo svi europski Židovi. Suočeni s tolikim brojem Židova, a pretrpivši prvi veći poraz u ratu od SSSR-a, nacisti, umjesto prvotno planirane deportacije Židova na istok, odlučuju se za ,,konačno rješenje židovskog pitanja" – fizičku likvidaciju

[28] Phayer, Michael, *Pio XII., holokaust i hladni rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2010., str. 61
[29] Gilbert, Martin, *The Holocaust: A History of the Jews of Europe During the Second World War*, Henry Holt and Company, New York, 1987., str. 91
[30] Shirer, William L., *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*, Simon & Schuster, New York, 1960., str. 94

svih Židova u Europi. Dana 20. siječnja 1942. godine održana je tajna konferencija u berlinskome predgrađu Wannseeu gdje je monstruozan plan o likvidaciji 10 000 000 Židova izložio šef Sigurnosne službe i Sigurnosne policije Reinhard Heyndrich. Hitler je Heyndricha osobno ovlastio da provede taj plan – službe Schutzstaffel odreda (SS) „vodile“ bi ovo istrebljenje, a morale su sudjelovati sve državne službe. Određeno je da svi nesposobni za rad budu smjesta ubijeni; ostali su odvedeni na prisilni rad pod minimalnim životnim uvjetima gdje su služili kao ropska radna snaga. Oni, koji bi preživjeli surove uvjete rada, bili bi naknadno likvidirani. Ova odluka, donesena na tajnoj konferenciji, zaokružila je cjelovitost budućeg postupanja nad Židovima, ali i Romima, Slavenima, invalidima, homoseksualcima, Jehovinim svjedocima-svima onima za koje je Hitler smatrao da nisu „dovoljno dobri da budu Nijemci“. U trenutku održavanja konferencije u Wannseeu, u logoru smrti u mjestu Chelmno na sjeveru Poljske već su pobijeni, odnosno ugušeni ispušnim plinovima iz benzinskih motora, kamioni i kamioni Židova iz Velikog Reicha. Istodobno u logoru Bełžecu u Središnjem okrugu podizale su se plinske komore. Sredinom ožujka 1942. već su počela masovna ubijanja; prve su žrtve postali galicijski Židovi s juga Poljske.[31] Hitlerov glavni ciljevi bili su zavladati cijelim svijetom - svijetom u kojem bi Berlin bio glavna prijestolnica, a arijevska rasa ideal toga novog svijeta. Kako bi se taj cilj dostigao, u sljedećih je nekoliko godina sagrađen velik broj koncentracijskih logora u kojima su ljudi, najčešće Židovi, služili kao pokusni materijal za stvaranje arijevskog nadčovjeka. Ljudi u logorima prisilno su sterilizirani, ubijani glađu, raznim medicinskim lijekovima, plinom, bombama i ostalim vrstama oružja. Koncentracijski logori najprije su osnivani u Njemačkoj, a kasnije i u ostalim dijelovima Europe.[32]

[31] Phayer, Michael, *Pio XII., holokaust i hladni rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2010., str. 65
[32] Isto, str. 67

8. Koncentracijski logori i logori smrti

Na temelju odluke donesene na konferenciji u Wannseeu osnovani su posebni koncentracijski logori te logori smrti. Dok su u koncentracijskim (sabirnim) logorima zatvorenici radili, jedina funkcija logora smrti je bilo sustavno istrebljivanje zatvorenika. Osnivanje budućeg, novog logorskog sustava povezano je s malom skupinom logora koje je država službeno priznala i financirala tijekom 1933. godine. Njima su upravljali lokalni dužnosnici Ministarstva za pravosuđe ili Ministarstva unutarnjih poslova. Najvažniji je bio logor otvoren u tvorničkim barakama u Dachauu, nedaleko od Münchena. Taj logor, koji je u ožujku 1933. utemeljio Heinrich Himmler, vođa SS-a i šef bavarske policije, postao je model budućega logorskoga sustava. Nije ga vodila redovita policija nego stražari SS-a, koji su bili odgovorni Himmleru, a ne državnoj sudbenoj vlasti, i ta je nepravilnost omogućila stražarima da teroriziraju zatvorenike po volji. Sustav koncentracijskih logora ustalio se organizacijski tek 1936. godine. Himmler je logore smatrao trajnom i potrebnom karakteristikom sustava u kojem će oni rasno nepoželjni biti potpuno izolirani od ostatka nacionalne zajednice. Novi Himmlerov prijedlog bio je da se „jednostavni logori" zamijene novom generacijom „potpuno novih, modernih i suvremenih logora, koji se u svakom trenutku mogu proširiti". Tijekom 1936. i 1937. zatvoreni su svi logori osim Dachaua, a i Dachau je bio potpuno obnovljen radom logoraša. Zamijenili su ih novoopremljeni Sachsenhausen i Buchenwald, koji su dovršeni 1938.; u okupiranoj Austriji sagrađen je i specijalni kazneni logor u Mauthausenu u kojem su logoraše do smrti iscrpljivali radom u kamenolomima. Četvrti, ženski logor, sagrađen je sjeverno od Berlina, u Ravensbrücku. Oba su dovršena 1939. godine.[33]

[33] Overy, Richard, *Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 603

9. Auschwitz-Birkenauu

Najozloglašeniji logor od svih vjerojatno je Auschwitz-Birkenauu. Taj je logor otvoren 14. lipnja 1940. godine, a od njegovog otvaranja pa do oslobođenja logora 27. siječnja 1945. ubijeno je 1,1 milijun ljudi. Auschwitz-Birkenauu postao je glavno mjesto za ubijanje Židova. Prije Židova u ovom su logoru boravili poljski nacionalisti, a zatim sovjetski zarobljenici. Četiri petine ljudi od gore navedenoga broja ubijeni su odmah po dolasku u logor u plinskim komorama. Muškarce i žene, koji su se činili sposobni za rad, izdvajani su po dolasku i otpremani su na rad u Monowitz i druge logorske lokacije. Prva skupina od 400 starijih Židova ubijena je sredinom veljače 1942. Godine. Dovršenje novih plinskih uređaja 1942. i 1943. povećalo je kapacitet procesa istrjebljenja. Prosječno se ubijalo 30 000 ljudi na mjesec. Kako bi se riješilo pitanje milijuna Židova koje je nacistički režim osudio na istrebljenje, gradili su se i drugi logori - u Chelmnu, Belzecu, Treblinki, Maidaneku i Sobiboru. Smatra se da je u tim logorima pogubljeno 2,6 milijuna Židova. Nacisti su, za potrebe većeg broja prisilnih radnika i radi bržeg likvidiranja Židova, logor tijekom godina nadograđivali i proširivali na okolna naselja. U prve dvije godine postojanja obujam logora se udvostručio, dok se broj logoraša učetverostručio. Zgrade su nadograđivane i pretvorene u dvokatnice ili višekatnice. Logor je proširen na naselje Brzezinka (Birkenauu), tri kilometra od Auschwitza, gdje su sagrađene barake za prihvat 200 000 robovskih radnika. Logor je poznat pod imenom Auschwitz II – Birkenauu. Godine 1942. u taj je sustav pridodan i Auschwitz III – Monowitz, iz kojeg su logoraši oba spola slani u tvornice i rudnike Gornje Šleske i Sudeta.[34]

Uvjeti života u logoru bili su strašni. Sve je, zapravo, počinjalo od samog dolaska u logor. Ljudi su dopremani u stočnim i teretnim vagonima, koji su bili prenapučeni. U vagonima nije bilo vode, hrane, kao ni toaleta. Budući da je bila velika gužva, većina ljudi kroz cijelo putovanje morala je stajati. Oni koji su pali pod noge bili su izgaženi na smrt.[35] Nakon dolaska u logor obavljala se selekcija u kojoj je velika većina (do 75%) odmah preusmjerena na „tuširanje“ (u plinske komore), dok je manji dio odabran za „robovski rad“. Robovima je od 1943. tetoviran broj na podlakticu na koji su se morali odazivat. Ti brojevi bili su tetovirani na više od 400 000 logoraša, od koji je polovica kasnije likvidirana. Tetoviranje broja na podlakticu služilo je dodatnoj dehumanizaciji ljudi, jer su se morali

[34] Isto, str. 608
[35] Hrvatski povijesni portal, Hajdarović, Miljenko, *Auschwitz – najveći nacistički logor smrti*, 25. siječnja 2009. (http://povijest.net/auschwitz/) (2. rujna 2015)

odazivati na broj, a ne na vlastito ime. Nakon što je napravljena selekcija, logoraši robovi prebačeni su u zidane zgrade u kojima su kasnije živjeli. U početku se spavalo na podu, zbog nedostatka kreveta, a kasnije se spavalo na krevetu na dva ili tri kata. Kupatila u zidanim zgradama bila su vrlo primitivna, a njihova upotreba bilo je strogo ograničena. Odjeća i donje rublje mijenjalo se svakih nekoliko mjeseci, a i ona čista odjeća, koju bi logoraši obukli, bila bi prepuna ušiju i buha, zbog neodržavanja higijene. Radni dan logoraša bio je uvijek isti – ustajanje u 04:30, doručak, koji se sastojao od pola litre mlake tekućine, a nakon toga kretalo se na rad. Rad je mogao biti u tvornicama, rudnicima, poljoprivredi ili gradnji. U kojem god sektoru je logoraš bio, imao je samo najosnovniji pribor za rad (najčešće lopate, čekiće, motike). Iako su bili izgladnjivani, većina poslova morala je biti obavljana trčećim korakom. Ukoliko ta naredba nije bila poštivana logoraši su slani u posebne odjele s ekstremnim zadacima. S tih odjela ljudi se najčešće nisu vraćali. Povratak s posla bio je jedna od groznijih scena – preživjeli su morali nositi tijela umrlih, koji su morali biti prisutni na večernjoj prozivci.[36] U tim se prozivkama provjeravao broj logoraša, a one su često bile odugovlačene radi dodatnog mučenja logoraša, posebice ako su klimatski uvjeti bili otežani (snijeg, kiša, visoke temperature). Tako postoji zapis kako je prozivka od 6. srpnja 1940. godine trajala punih 19 sati. Nakon prozivke uslijedila je vrlo skromna večera, dovoljna da logoraši ne bi umrli od gladi. Kazne za logoraše bile su svakodnevica, a kažnjavati ih je mogao bilotko. Najčešća vrsta kazne bilo je 25 udaraca bičem ili vezanje ruku iznad glave koje bi se, zatim, zavezale za strop, a stopala su dodirivala tlo. Jedna od „inovacija“ mučenja bila je ćelija za stajanje. Ta ćelija bila je promjera jednog kvadratnog metra, a u njoj je bilo onemogućeno sjedenje. Tu su logoraši provodili jednu ili više noći, i zatim bi se vraćali na posao. Logoraši su ubijani na razne načine, a većina ubojstava odvijala se u „bloku smrti“ – Bloku 11 Auschwitza I. Logoraši, koji su bili odvedeni u Blok 11 nikada se nisu vratili. U prvo su vrijeme žrtve, ukoliko ih nisu strijeljali na stotine i tisuće, ubijane pomoću ispušnih plinova kamiona u vožnji: pedesetak logoraša bilo bi nabijeno u hermetički zatvoren prostor u koji je bila prespojena ispušna cijev, tako da bi se svi pogušili. Još jedna od kazni bila je i javno vješanje, a vješani su oni za koje se smatralo da pokušavaju pobjeći. Ova kazna uslijedila bi kao upozorenje drugima, a „bjegunci“ bi bili obješeni poslije večernje prozivke. Strašnija i dugotrajnija verzija kazne za bijeg bila je zatvaranje u ćeliju Bloka 11. U maloj ćeliji bilo bi zatvoreno od 10 do 20 logoraša, koje su držali bez vode i hrane dok ne bi umrli.

[36] Isto (http://povijest.net/auschwitz/) (2. rujna 2015)

Nakon što su Židove počeli dopremati u Auschwitz, nacistički vođe morali su dogovoriti metodu masovnog ubojstva – kako, na najbezbolniji način, ubiti milijune ljudi. Iz iskustva, koje im je pružila Einsatzgruppen, znali su da je izravno pucanje u žene i djecu preveliki teret za muškarce, koji kasnije neće biti u stanju obavljati posao, zbog prevelike psihološke traume. Kako bi logoraši robovi bili pošteđeni trauma, krenulo je testiranje najučinkovitije metode ubojstva. U rujnu 1941. godine šestotinjak Sovjeta i oko 250 Poljaka poslužilo je za testiranje plina ciklona B. Kao mjesto testiranja poslužio je podrum ozloglašenog Bloka 11. Korištenjem tog plina dolazilo je do *unutrašnjeg gušenja*. Tvrtka DEGESCH – Njemačko društvo za borbu protiv štetočina –bila je zadužena za isporuku ciklona B. Pomoću ovog plina krvnici iz SS-a organizirali su "racionalno" masovno ubijanje u željezničkim vagonima ili u prostorijama kamufliranim kao kupaonice s tuševima. To je omogućavalo da se prevarene žrtve same svuku pa su im tako oduzete i odjeća i razne sitnice, koje su još posjedovali. Nakon smrti, prije bacanja u peći za spaljivanje, žrtvama su čupani zlatni zubi. Za vrijeme holokausta je od zubnih proteza, nakita i prstenja dobiveno sveukupno 17 tona zlata. Prva „plinska komora“ u Auschwitzu bila je mrtvačnica kraj krematorija, koja je bila preuređena u tu svrhu. Posuda s plinom bi se kroz otvor na stropu ubacila u prostoriju i, u roku od 20 minuta, ljudi bi umrli. Dvije sljedeće komore preuređene su od poljoprivrednih objekata u Auschwitzu II i nazvane su „bijela“ i „crvena kuća“. U Auschwitzu II izgrađene su četiri plinske komore i u svakoj od njih odjednom je moglo biti ubijeno i do 2 000 ljudi. Vrhunac rada plinskih komora bio je u ljeto 1944. godine, kada je 400 000 mađarskih Židova pobijeno u samo dva mjeseca. Uz spaljivanje u krematorijima, metoda za rješavanje leševa bila je i gomilanje 2 000 leševa na hrpu, obilno zalijevanje metanolom i sljedeći se dan pepeo posipavao u rijeke Sołu i Vistulu u Poljskoj, u blizini kojih se nalazio Auschwitz.[37]

Pokušaja otpora nacistima uvijek je bilo. Logoraši su se stalno i grčevito borili za preživljavanje. Pokušavali su organizirati pobunu ili bijeg. No, pokušaj bijega sa sobom je nosio moralnu odgovornost kako će preostali logoraši biti mučeni i ubijeni. Većina otpora temeljila se na krijumčarenju lijekova u logora i o prenošenju informacija o zločinima iz logora. Jedini značajniji pokušaj pobune dogodio se u listopadu 1944. godine, a vodile su je radne jedinice Sonderkommando.[38] Mjesecima su mlade Židovke, koje su radile u odjevnom dijelu, krijumčarile barut. Koristeći taj barut, vođe *Sonderkommandosa* planirale su uništiti plinske komore te pokrenuti ustanak. Kada su ih uhvatili, *Sonderkommandosi* su trebali biti

[37] Isto (http://povijest.net/auschwitz/) (2. rujna 2015)
[38] Długoborski, Wacław, Piper, Franciszek, *Auschwitz, 1940-1945: Mass murder*, Auschwitz-Birkenau State Museum, 2000., str. 186

ubijeni od strane SS-ovaca. No, dolazi do sukoba u kojem pripadnici obje strane ginu. Neki od članova Sonderkommandosa uspijevaju pobjeći, ali su uhvaćeni istog dana. Od onih članova Sonderkommandosa, koji nisu umrli u samom ustanku, njih 200 je kasnije prislijeno da se svuku te legnu licem prema podu, nakon čega im je pucano u potiljak. Sveukupno je preminuo 451 član Sonderkommandosa toga dana.[39] Logor Auschwitz oslobođen je 27. siječnja 1945. godine, a oslobodila ga je 322. divizija Crvene armije. Sovjeti su Auschwitz do 1947. koristili kao svoj zatvor, a nakon toga poljska ga je vlada preuredila u muzej.[40]

[39] Isto, str. 187
[40] Hrvatski povijesni portal, Hajdarović, Miljenko, *Auschwitz – najveći nacistički logor smrti*, 25. siječnja 2009. (http://povijest.net/auschwitz/) (2. rujna 2015)

10. Odnos crkve prema holokaustu

Neki od današnjih povjesničara zamjeraju Vatikanu i Katoličkoj crkvi preveliku pasivnost tijekom Drugog svjetskog rata. Odnos pape Pia XII. prema holokaustu i danas je predmet velikih rasprava: neki mu zamjeraju da je bio tih i da se držao sa strane tijekom velikih pokolja, a ostali ga hvale jer je spasio možda na desetke tisuća Židova. Činjenica je da je Papa šutio, no postavlja se pitanje zašto. Dokazi govore da je Hitler pokušao zastrašivanjem prisiliti Vatikan na šutnju. Bude li papa dizao glas protiv Trećeg Reicha, Hitler će fizički uništiti Svetu Stolicu. Ta prijetnja je do pape došla posredno, a ne izravno od Hitlera.[41] Također postoje i dokazi da su Hitlerovi podređeni provodili teror nad Katoličkom crkvom: tijekom 1933. Hermann Göring zabranio je sve katoličke novine u Kölnu, stotine svećenika bilo je uhićeno jer se usudilo progovoriti protiv antidemokratskih promjena u Njemačkoj, tisuće pripadnika Središnje katoličke stranke poslano je u logore, a od 1939. zatvoreno je više od 10 000 katoličkih škola. Usprkos tome, papa Pio XII. u svojoj Božićnoj poruci 1942. osudio je ono što se danas naziva genocidom.[42] Papino obraćanje vjernicima preko radija nije promijenilo tijek povijesti; nije zaustavilo nacistički genocid. Pa ipak, posrijedi je važan korak u pontifikatu Pija XII., korak koji je svuda u zapadnom svijetu naišao na odobravanje osim u Njemačkoj. Ove činjenice govore da je logično što je Papa bio suzdržaniji, ali i da je nastojao napraviti što je više u njegovoj moći kako bi pomogao Židovima.

[41] Phayer, Michael, *Pio XII., holokaust i hladni rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2010., str. 54
[42] Isto, str. 73

11. Žrtve i posljedice holokausta

ZEMLJA	MINIMUM	MAKSIMUM
Austrija	58 000	60 000
Belgija	25 000	28 000
Čehoslovačka (1936.)	233 000	243 000
Francuska	60 000	65 000
Grčka	57 000	60 000
Italija	8 500	9 500
Jugoslavija	55 000	58 000
Luksemburg	3 000	3 000
Mađarska (u granicama do 1938.)	180 000	200 000
Nizozemska	104 000	104 000
Norveška	200	700
Njemačka (u granicama od 1938.)	160 000	180 000
Poljska	2 350 000	2 600 000
Rumunjska (u granicama od 1940.)	200 000	220 000
SSSR (u granicama od 1939.) i BALTIČKE ZEMLJE	700 000	750 000
UKUPAN BROJ ŽRTAVA „KONAČNOG RJEŠENJA“	4 194 200	4 581 200

Tablica 1. Popis žrtava židovske vjeroispovijesti tijekom Drugog svjetskog rata[43]

U tablici iznad prikazani su brojevi židovskih žrtava Hitlerovog „konačnog rješenja“. Najviši i najniži broj odnose se na iskorjenjivanje židovstva tijekom „konačnog rješenja židovskog pitanja“. U ove brojeve nisu ubrojane žrtve koje se na posredan način mogu pripisati nacističkim progonima. Uzevši to u obzir, računa se da je holokaust doveo do više od pet milijuna židovskih žrtava različitog spola, rase i životne dobi.

[43] Keller, Werner, *Povijest Židova*, Zagreb, 1992, str. 511

Holokaust je iza sebe ostavio trajne posljedice, vidljive i dan danas. Računa se da je u holokaustu pobijeno više od pet milijuna pa do šest milijuna Židova. To je trećina svih Židova koji su do Drugog svjetskog rata živjeli na Zemlji. Dolazi do promjene demografske slike Europe – Židovi u srednjoj i istočnoj Europi prestaju postojati, a ostatak preživjelih odlučio je emigrirati u SAD i Palestinu, gdje je kasnije stvorena židovska država Izrael. Druga najveća grupa kao predmet genocida bili su Romi. Računa se da je tijekom holokausta ubijeno između 220 000 i 800 000 Roma. Te brojke iznose četvrtinu i polovinu njihove tadašnje populacije u Europi. Ukupan broj žrtava holokausta, ne samo Židova i Roma, je između 9 i 11 milijuna, a neki povjesničari računaju da je bilo i 26 milijuna ljudskih žrtava.[44]

Holokaust je četrdesetih godina 20. stoljeća predstavljao izniman šok za cjelokupnu tadašnju civilizaciju. Ljudi nisu mogli, ali i nisu htjeli vjerovati da je u 20. stoljeću moguće ubiti toliko ljudi i na tako okrutan način. Također, tužna je činjenica što su mnoga znanstvena i tehnološka dostignuća iskorištena u lošu svrhu.

[44] Isto, str. 513

12. Zaključak

Holokaust je jedinstven događaj u povijesti čija se odgovornost za njega pripisuje vrlo malom broju ljudi – samom Adolfu Hitleru i vrlo malom broju njegovih vjernih pristaša. Ovaj događaj može se i nazvati sumrakom ljudskog roda. Ne samo zbog psihopatskih ideja koje su proizašle iz glave Adolfa Hitlera, kao i okrutnosti koje su one proizvele, već i po tome što su milijuni i milijuni ljudi ubijani na mučan i planiran način. Nakon sloma Hitlerove Njemačke**,** mnogi su Nijemci mogli reći, ili bar probati uvjeriti sebe, da mnogo toga nisu znali. Međutim, tko je bio iskren prema samome sebi, bio je vrlo potresen spoznajom sve vidljivije potpune istine. Holokaust nije bio samo proizvod okolnosti, niti je isključivo bio izraz terora. Holokaust je bio neposredna posljedica jake, ideološke pokretačke sile koja je počivala na nametanju krivnje i na spasonosnom uništenju neprijatelja.

13. Popis literature i izvora

1. Aly, Götz, *Hitlerova socijalna država: pljačka, rasni rat i nacionalni socijalizam*, Fraktura, Zagreb, 2005
2. Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1991
3. Długoborski, Wacław, Piper, Franciszek, *Auschwitz, 1940-1945: Mass murder*, Auschwitz-Birkenau State Museum, 2000.
4. Gilbert, Martin, *The Holocaust: A History of the Jews of Europe During the Second World War*, Henry Holt and Company, New York, 1987.
5. Keller, Werner, *Povijest Židova*, Zagreb, 1992.
6. Overy, Richard, *Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
7. Phayer, Michael, *Pio XII., holokaust i hladni rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2010.
8. Shirer, William L., *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*, Simon & Schuster, New York, 1960.
9. Skupina autora, *Povijest Njemačke,* Barbat, Zagreb, 1999.,

Internet:

1. Hrvatski povijesni portal, Goldberger, Vanja, *Rasni zakoni u Trećem Reichu*, 28. listopada 2011. (http://povijest.net/rasni-zakoni-u-trecem-reichu/) (2. rujna 2015)

2. Hrvatski povijesni portal, Hajdarović, Miljenko, *Auschwitz – najveći nacistički logor smrti*, 25. siječnja 2009. (http://povijest.net/auschwitz/) (2. rujna 2015)

3. Hrvatski povijesni portal, Skanderlić, Sanja, *Adolf Hitler*, 19. travnja 2009. (http://povijest.net/adolf-hitler/) (2. rujna 2015)